

Şiî tesirlerle bazı Sünnî tekkelerde de muharrem ayında Kerbelâ hadisesinin yıl dönümü için âyin ve zikir meclisleri tertiplenerek hadiseyi hatırlatan ilâhiler (muharremiyye) okunması âdet haline getirilmiştir.

Ağıtçılık meselesinde Mu'tezile âlimleri genellikle Sünnîler gibi düşünmüşlerdir. Bazı mutasavvıflar ise ölüye ağlamamak lâzım geldiğini ileri sürmüşler, emrihak vâki olduğu zaman âşık mâşukuna, kul mevlâsına vâsıl oldu diye sevinmişler, neşideler söylemişler, semâ etmişler ve düğünde olduğu gibi ziyafet vermişlerdir. Hz. Mevlânâ'nın ölüm yıl dönümlerinde mevlevîhanelerde icra edilen ve günümüzde de devam eden "şeb-i arûs" (düğün gecesi) törenleri bu tarz kutlamalara bir örnektir. Şiîler'in yaptıklarının tam tersi olan sevinmek, neşideler söylemek ve semâ etmek de dine ve insan tabiatına aykırı olduğu için çok sınırlı kalmış ve toplum tarafından geniş bir kabul görmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, I, 204, 228; II, 110; III, 65; VI, 31; Buhârî, "Edeb", 18, "Cenâ'iz", 30, 32, 34, 41, 54, "Meğâzî", 34, 44, 46, 83, "Ahkâm", 49; Müslim, "İmân", 42, "Cenâ'iz", 16-28, "Fezâ'il", 62; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 10, 53, 54, 60; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 25; Tirmizî, "Cenâ'iz", 12, 23, 24; Nesâî, "Cenâ'iz", 16; Taberî, *Tarih* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 1520, 1691; İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcîr 'an iktirâfî'l-kebâ'ir*, Kahire 1356, I, 129; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, Kahire 1387/1968 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rîfe), II, 497; İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü'l-blîs* (nşr. Muhammed Münîr ed-Dîmaşkî), Kahire 1368 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Fîkr), s. 307, 308; mersiye örnekleri için bk. Ebşîhî, *el-Müsteşraf*, Kahire 1319, II, 287; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981, s. 47, 71, 75, 79, 100; Şevkânî, *Neylû'l-evâr*, Kahire 1961, IV, 60-61, 110-111, 114; *Kâmus Tercümesi*, IV, 1203; Şah Velîyyullah ed-Dihlevî, *Huccetullâhî'l-bâliğa* (nşr. Seyyid Sâbîk), Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-hadîse), s. 494; Cezirî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Kahire 1392, I, 532; D. Howard Smith, "Mourning", *DCR*, s. 453; E. Jacob, "Mourning", *IDB*, III, 452; R. Munro, "Death and Disposal of Dead (Europe, pre-historic)", *ERE*, IV, 466; L. A. Waddell, "Death and Disposal of the Dead (Tibetan)", *ERE*, IV, 510; *TA*, XXVIII, 41; *TDEA*, I, 46.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

Türk Edebiyatında Ağıt. Ağıtın Türkler'de çok eski bir geleneği vardır. *Orhun Kitabeleri*'nde **yuğ** ve **sığıt** olarak adlandırılan bu türe, *Dîvânü lügati't-Türk*'teki Alp Er Tunga sagusu ilk örnek sayılabilir.

Azerbaycan'da **şiven** ve **ağı**, Türkmenler'de **âğı**, **tavs** ve **tavsâ**, Kazak Türkleri'nde **köris**, müslüman Kerkük Türkleri'nde **sazlamağ** ve hristiyan Kerkük Türkmenleri'nde **madras** gibi kelimeler, konu ve biçim bakımından ağıt yerine kullanılmaktadır. Anadolu ağızlarında ise ağıt ve ağıt töreni için **ağıt**, **ağırtmak**, **ağırtlama**, **ağat**, **ağut**, **avut**, **deme**, **deşek**, **deyiş**, **diyeşek**, **mersiye**, **sagu**, **sağı**, **sağunç**, **savu**, **sayma**, **şivan**, **türkü** ve **yakım** gibi kelimelerle **ağıt etmek**, **ağıt düzmek**, **ağıt havası**, **ağıt koparmak**, **ağıt söylemek**, **ağıt tutmak**, **ağıt yakmak**, **ağıt yapmak**, **ağıt yitirmek**, **bayatı söylemek**, **sağı kılmak**, **sağı sağma**, **sağı sağlamak**, **şivan etmek**, **yakım yakmak**, **yas çağırmak**, **yas etmek**, **yas kaldırmak** ve **yası tutturmak** gibi deyimler kullanılmaktadır. Bu kelime ve deyimler, söylendikleri yöreye, âdet ve geleneklerin özelliklerine göre birtakım anlam farklılıkları gösterirler. Bazı bölgelerde erkeklerin de ağıt yaktığı görülmele beraber ağıtlar genellikle kadınlar tarafından yakılır. Ağıtçılığı bir meslek olarak sürdüren, para veya birtakım hediyeler karşılığı ağıt söyleyen yakıcılar halen mevcuttur. Ağıt yakanlara **ağcı**, **ağıtçı**, **ağlayıcı**, **âşık bacı**, **bayatıcı**, **sağıcı**, **sağucu**, **sağı sağıcı**, **sazlıyan** gibi isimler verilmektedir, ağıtların söylendiği yas törenlerine de çeşitli bölgelerde **sadlamağ**, **şivan**, **ölgülü** veya sadece **yas** denmektedir. Ağıtlar, yakanın adıyla anıldığı gibi, ölen kişinin veya ölümün vuku bulduğu yerin adıyla da anılır.

Ağıtlar genellikle ölenin yakın akrabaları tarafından yakılır. Bu törenlerde hem ağlanır, hem de ezgiyle birlikte etkili sözler söylenir. Törenler, çoğunlukla ölünün başında ve ölünün gömülmesinden sonra ölü evinde yapılır; ancak, ölü gömülürken mezarlıkta ve daha sonra yapılan mezar ziyaretlerinde veya ölünün hatırlandığı zamanlarda da ağıt törenleri tertiplenmektedir. Ağıtlar, ya bir kişi veya törene iştirak edenler tarafından ölenin ya da akrabalarının ağzından yakılır. Bazen ölünün çamaşır bohçası sırayla kadınların önüne konur ve önüne bohça konulan kadın ağıt söyler. Aynı ağıtta ağzından konuşulan kişilerin değiştirildiği de görülmektedir; buna örnek olarak iki aylık bir bebeğin ağıtında ninesi, annesi ve babasının ayrı ayrı konuşturulduğu tesbit edilmiştir. Ağıtlarda değişik olaylar için çoğu kez birbirine çok yakın söyleyişler tekrarlanır.

Ağıtlar hece vezniyle söylenmekte ve mâni, koşma, türkü, destan şekillerinde olmaktadır. Bu bakımdan ağıtları şekillerinden çok konuları açısından sınıflandırmak gerekir. Bazı araştırmacılar ağıtın divan şiirindeki **mersiye** karşılığı olduğunu ileri sürerlerse de bunlar hüznün ve kederi ortak tema olarak kullanımlarının dışında yapı, mahiyet ve söylenişleri bakımından birbirlerinden tamamen ayrıdır. Yüksek sesle, ağlayarak ve belirli bir törenle okunan ağıtların çoğu anonim olduğu halde mersiye'nin şairleri bellidir. Ayrıca mersiye yalnızca ölen biri için söylendiği halde ağıt, tabii bir felâket, gelin olan kız veya hapse düşen biri için de söylenebilir. Ağıtta, mersiye olduğu gibi yalnız acı ve keder anlatılmaz; ölenin iyilikleri, üstünlükleri ve kahramanlıkları da anlatılarak övülür.

Kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. **Kına ağırtı**, **gelin ağırtı**, **ağıt havası**, **gelin ağlatma havası**, **gelin savusu**, **savu sağlamak**, **gelin türküsü**, **gelin yası** ve **okşama** denilen bu ağıtlarda ölüm acısı yerine, ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları, gelinin ağzından ya da yakınlarının ağzından söylenir. Askere giden oğul, kaza neticesinde sakat kalan genç, yenilgi ile sonuçlanan savaş, düşman saldırısı, ayaklanma, göç, yangın, kıtlık ve hastalık gibi konulara da ağıtlar yakılmıştır. Bunlardan başka isteğini yerine getirememesi, sevdiğine kavuşamama gibi durumlarda ve at, köpek, geyik gibi çok sevilen hayvanların ölümünde yakılmış ağıtlar da bulunmaktadır.

Ağıtçılar, yakacakları ağıtın metnini hafızalarındaki eski temeller üzerine kurarlar. Ayrıca kendi yetenekleriyle, içinde bulundukları zaman, mekân ve olayın yarattığı etkiden faydalanarak söyledikleri ağıtın şekil ve konu bakımından zenginleşmesini sağlarlar. Ağıtlar çoğu zaman uzun manzumeler halinde söylenir. Bunların metinlerinde vezinler genellikle düzensizdir. Serbest tarzda, konuşur gibi söylenen cümlelerin kelimeleri arasında seci yapılarak bir iç kafiye meydana getirilir. Bağlantılı ve bağlantısız bendlere sahip bulunan ağıtların bend ve bağlantılarındaki mısra sayısı değişebilmektedir. Ağıtlar, dörtlülükler halinde de söylenir. Bu dörtlülükler, bazı yörelerde **ölüdeşetleri** ve **sazlamağ** gibi isimler verilir. Ağıt örnekleri arasında soru-cevap şeklinde düzenlenmiş dörtlülükler de bulunmaktadır.

Ağıtlar, en çok yedi, sekiz ve on birli hece vezni ile söylenmekte, kafiye yapıları değişebilmekte ve kafiyesiz olanlarına da rastlanmaktadır. Saz şairlerinin aruzla söyledikleri örnekler de mevcuttur.

Türk Müsikisinde Ağıt. Ağıtlar edebî yapı ve ezgileriyle birlikte bir bütünlük arzederler ve ağıtçıların törenlerdeki vücut hareketleri de anlamlarını tamamlayar. Ağıtların ezgileri, gerçekte söyleyenin hâfızasında eskiden kalan bir nevi "melodi kalıpları"dır. Ağıt yakma deyimi ise "yas töreni sırasında ağıtı yakanın, hâfızasında yer etmiş bulunan mahallî melodi kalıplarına söz döşemesi" olarak tanımlanabilir. Bu sebeple ezgi kalıpları hem bölgenin ritim, melodi, diyalekt, tavır ve üslup özelliklerini yansıtır, hem de söyleyenin şahsî üslubunu taşır. Genellikle ağıtların söz ve ezgi cümleleri içinde "ah", "of", "aman", "anacığım", "kuzum", "babamın oğlu" gibi anlamlı ve anlamsız terennümler de bulunur.

Tamamen serbest ağızla ve serbest bir ritimle söylenen ağıtlar, Türk halk müziğinin "uzun hava" formu içinde telakki edilmektedir. Bu çeşit ağıtlar oldukça fazladır ve âdetâ ritimli bir ezgi gibi belli durak yerlerine sahiptir. Tiz seslerden başlayarak çoğunlukla inici bir melodik seyir takip eden ağıtların ses genişliği genel olarak bir oktav kadardır; ancak bundan daha dar ve daha geniş ses sahali olanları da bulunur. Serbest ritimli ağıtların son bölümlerinde karar sesine olan süratli melodik düşmeler, ağıtların ortak özelliklerindendir. Ağıtlar, uzun hava tarzında ve tamamen serbest ritimde oldukları gibi, kırık hava tarzında ve düzenli bir ritimde de olabilirler. Ana usul, birleşik usul ve karma usulde örnekler çoktur. Bunların dışında, serbest başlayıp sonradan usule giren, saz bölümleri belli bir usulde, söz bölümleri ise serbest ritimli ağıt örnekleri de bulunmaktadır. Türk halk müzikisinin zengin çeşitleri arasında ölüm olaylarının sözsüz olarak yalnız saz ile tasvir edildiği bazı örnekler de yer almaktadır.

Derlenmiş olan türkülerin bir kısmı konu itibarıyla ağıttır. Bu durum, ağıtların zamanla türkû haline dönüştüğünü göstermektedir. Kıtaları arasında başka halk şairlerinin şiirlerinden, daha eski ağıtlardan ve meşhur türkülerden parçalar bulunan ağıt örnekleri de dikkat çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Çankırılı Ahmet Talat, *Halk Şiiri Şekil ve Nevileri*, İstanbul 1928, s. 137; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1963, I, 93; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1971, V, 3245; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1977, s. 283; Arman Artun, *Tekirdağ Folklor Araştırması*, İstanbul 1978, s. 86-87; Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981, s. 287-288; Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Ağıtları* (haz. Pertev Nâilî Boratav—Remy Dor), Ankara 1982; Raci Damacı, "Azeri Türklerinde: Niyet ve Fal ile Ölüm ve Ağıt", *TFA*, II/32 (1952), s. 509; M. F. Kırzioğlu, "1205 (1791) Anapa Ağıtı", a.e., sy. 87 (1956), s. 1384; Cahit Öztelli, "Başa Toprak Savurmak ve Yas-Ölü Gelenekleri", a.e., sy. 116 (1959), s. 1860; Mehmet Hilmi Gür, "Eğin'de Yas Çağırma", a.e., sy. 271 (1972), s. 6215; Mehmet Karaduman, "Kadırlı ve Erzincin'de Kına Gecesinde Ağıtlar", a.e., sy. 283 (1973), s. 6548; Efdal Sevinçli, "Ağıt Geleneği-Ölü Deşetleri", a.e., sy. 338 (1977), s. 8090; Pertev Nâilî Boratav, "Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri", *Sinan Yıllığı*, İstanbul 1973, s. 240-243; Kurt Reinhard, "Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri", *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri (Bildiriler)*, Ankara 1974, s. 192-215; M. Sabri Koz, "Elbistan ve Adana Yöresinde Ağıtlar", *Boğaziçi Üniversitesi Halk Bilimi Yıllığı*, İstanbul 1975, s. 59; Mehmet Kalkanoğlu, "Şarkışla'da Değişikler ve Ağıtçılar", *Sivas Folkloru*, Temmuz 1975, s. 30; Necmi Yaşar, "Kuzey Çukurova Kozan Yöresi Ağıtları", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Ankara 1982, II, 469; Şadi Cındık, "Ağıt'ın Folklor Dışı İşlevleri", *Halay*, sy. 30 (1983), s. 17-18; Hülya Ekici, "Şereflikoçhisar Yöresinde Yas Geleneği ve Ağıtları", *Türk Halk Müziği ve Oyunları*, Ankara 1983, s. 8; Tahir Kutsi Makal, "Anadolu'da Ağıtçı Kadınlar", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Ankara 1986, II, 245; Musa Seyirci, "Afyonkarahisar Ağıtları", *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir 1987, s. 297; Süleyman Şenel, "Cide'de Gelin Savu (Sagu)su", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, sy. 1 (1988), s. 63; *THM Nota Yayınları*, İstanbul, TRT Müzik Dairesi, nr. 20, 32, 503, 772, 774, 791-792, 903, 1415, 1756, 1852, 2154, 2982.

SÜLEYMAN ŞENEL

AĞLAMA

(Bükâ اَبْكَا).

Hayatın her döneminde insanların tepkilerini göstermede özel bir yeri olan ağlamanın dinî hayatta da önemi vardır. Rivayete göre Hz. Âdem cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilince, işlediği günaha o kadar çok ağlamıştı ki bütün melekler ona acımışlardı. Sonunda bu kadar çok ağlaması affedilmesini sağlamıştı (bk. Ahmed b. Hanbel, s. 61). Kur'an-ı Kerim, Hz. Ya'küb'un sevgili oğlu Yûsuf'un hasretiyle çok ağlamasından dolayı gözlerine perde indiğini

haber vermektedir (bk. Yûsuf 12/84). Hz. Dâvûd'un da günlerce ağladığı nakledilir (bk. Ahmed b. Hanbel, s. 61). Diğer peygamberlerin de ağladıklarına dair rivayetler vardır. Bütün semavî dinlerde aşırı derecede gülmek hoş karşılanmamış, buna karşılık ağlamak tavsiye edilmiştir. Nitekim Kur'an da az gülmeyi, çok ağlamayı tavsiye eder (bk. et-Tevbe 9/82). Ağlayarak yere kapananları öven ve bu hareketin saygı duygusunu artırdığını ifade eden Kur'an-ı Kerim, bu suretle ince ve hassas kalbi över (bk. el-İsrâ 17/109); kaba ve duygusuz kalbi taşa benzeterek yerer (bk. el-Bakara 2/74; Âl-i İmrân 3/159; el-Hac 22/35; el-Hadid 57/16). Hz. Peygamber, "Benim bildiğimi siz bilseydiniz az güler çok ağlardınız" (Buhârî, "Küsûf", 2; Müslim, "Küsûf", 1) buyurmuştur.

Ağlamanın sebebi Allah korkusu ve sevgisi, cehennem, kıyamet ve ölüm endişesi, cennet nimetleri olduğu gibi, dünya ile ilgili üzüntü ve acılar da olabilir. Nitekim Hz. Ya'küb oğlu Yûsuf için ağladığı gibi Hz. Peygamber de oğlu İbrâhim'i can çekişirken kucaklayarak öpmüş, koklamış ve onun için göz yaşı dökmüş, bunu gören çevresindeki sahâbiler de ağlamışlardı (bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 44; Müslim, "Fezâ'il", 62). Yine Hz. Peygamber annesinin kabrini ziyaret sırasında ağlamış (bk. Nesâî, "Cenâ'iz", 101), ölen bir torunu için de göz yaşı dökmüş (bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 33; Müslim, "Cenâ'iz", 12), koma halinde bulunan Sa'd b. Ubeyde'yi ziyaret ettiğinde gözleri yaşarmış ve orada bulunanlar da ağlamışlardı (bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 54; Müslim, "Cenâ'iz", 12). Ayrıca Osman b. Maz'un'un naaşını yaşlı gözlerle öpmüştü (bk. Tirmizî, "Cenâ'iz", 14).

İslâm'da bedenî, ailevî, dünyevî felâket ve acılara ağlamayıp sabır ve tahammül göstermek tavsiye edilmekle birlikte, bu durumlarda taşkınlık yapmadan ağlamak yasaklanmamıştır. Buna karşılık nevha yani isyanı andıracak şekilde bağırıp çağırarak, saçını başını yolarak ağlama kesin olarak haram kılınmıştır. Kalben üzülmek ve göz yaşı dökmekte ise dinen mahzur yoktur. Nitekim Hz. Peygamber, oğlu İbrâhim'in ölümüne ağladığı için kendisine hayretini ifade eden bir sahâbiye, "Kalbimizde acı, gözümüzde yaş var; ama dilimiz Allah'ın rızasına aykırı bir söz söylemez" buyurmuşlardı (Buhârî, "Cenâ'iz", 43; Müslim, "Fezâ'il", 62).